

УДК 364

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ФАКТОР ЕФЕКТИВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ТА НЕДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Вайнілович Н.А. аспірантка НТУУ «КПІ»

В статті «Волонтерська діяльність як фактор ефективної реалізації державної та недержавної соціальної політики» приділяється увага актуальному питанню залучення волонтерських ресурсів до успішного здійснення соціальної допомоги державними установами та громадськими організаціями. Проаналізовано соціологічні дослідження, проведені як міжнародними інститутами, так і вітчизняними дослідниками. У висновках обґрунтовується необхідність створення таких умов для використання праці добровольців, які забезпечували б як якісне виконання ними соціальних програм та інших поставлених задач, так і особистісний розвиток добровольців.

В статье «Волонтерская деятельность как фактор эффективной реализации государственной и негосударственной социальной политики» уделяется внимание актуальному вопросу привлечения волонтерских ресурсов к успешному оказанию социальной помощи государственными учреждениями и общественными организациями. Проанализировано социологические исследования, которые были проведены как международными институтами, так и отечественными исследователями. В заключении обосновывается необходимость создания таких условий для использования труда добровольцев, которые обеспечивали бы как качественное исполнение ими социальных программ и других поставленных задач, так и личностное развитие добровольцев.

In the article «Volunteer activity as a factor of effective realization of public and non-state social policy» is spared attention the pressing question of bringing in of volunteer resources to the successful providing of social help public institutions and public organizations. It was analyzed sociological researches, which were conducted both international institutes and domestic researchers. In conclusion was validating the necessity of creation such requisites for the use of labor of volunteers, which would provide such as for high-quality execution social programs and other put tasks by them, as for personality development of volunteers.

Ключові слова: волонтерство, добровольці, соціальна допомога, некомерційні організації (НКО), державні соціальні установи.

Ключевые слова: волонтерство, добровольцы, социальная помощь, некоммерческие организации, государственные социальные учреждения.

Key words: volunteer, social service, nonrevenue organizations, state social institutions.

Доброчинність, як одна з форм надання допомоги, виникла, мабуть, з появою людини. Бо особливо під час первинного розвитку, людині необхідно було мати під-

тримку зі сторони оточуючих, аби вижити. Наприклад, з народно-стихійних форм соціальної допомоги був верв (теж саме, що і «кругова порука») – взаємна підтримка чле-

нів общини, коли недужі люди, хворі, старі спочатку перебували під опікою однієї сім'ї, потім другої і т.д. З розвитком суспільства та появою державних утворень розпочався процес інституціоналізації добровільної допомоги, а також централізації владних впливів на неї з боку головних суб'єктів державної політики. Відомо, що за часів Київської Русі існували різні форми опіки над нужденними, немічними, сиротами. Цю функцію в основному здійснювали церкви та монастирі. Їх вплив збільшився в роки князювання Володимира. Згодом до цього процесу також залучилися заможні люди, які виступали меценатами. Протягом історії відбувалося поповнення лав добродійників: братства, благодійні організацій чи фізичні особи. [1]

При введенні у пошуковій системі Google запиту українською чи російською мовами «волонтер», надається приблизно 700 000 тисяч посилань на документи, статті, книги стосовно добровільності. Якщо цей самий термін шукати англійською – «volunteer» - система видає 83 600 000 посилань. Це можна пояснити як і тим, що англійська мова є більш універсальною, так і тим, що волонтерство зараз є дуже поширеним в усьому світі. Для учасників волонтерського руху майже не існує кордонів: багато громадських організацій в межах реалізації міжнародних програм пропонують добровольцям відвідати різні країни з метою надання соціальної допомоги, культурного обміну тощо. В Україні існує низка асоціацій, організацій, які працюють саме в напрямку міжнародного співробітництва. Окрім цього, в західних

країнах соціальна допомога базується саме на волонтерських ініціативах, що є важливою складовою всієї державної та недержавної системи соціальної політики.

Основною рушійною силою такої форми допомоги, як добродійність, був і залишається, очевидно, прояв гуманізму, філантропії, толерантності. І в сучасному суспільстві саме така допомога є основною, майже фундаментальною в роботі державних та громадських організацій. На нашу думку, питання соціальної підтримки, особливо волонтерської ініціативи в соціальній роботі, залишиться *актуальним* доти, доки існує суспільство взагалі. Бо саме взаємодія людей на різних соціальних рівнях породжує певні соціальні проблеми, а тому потреба у їх вирішенні для держави та громадських організацій є завжди відкритою, особливо в демократичному суспільстві.

Виходячи з цього, *метою* нашої роботи є розглянути та визначити доцільність та ефективність волонтерства в процесі реалізації соціальної політики державним та недержавним секторами, прослідкувати ступінь залучення добровільних помічників до діяльності державних та недержавних установ.

На основі аналізу досліджень даної проблематики вітчизняними та закордонними науковцями, можна констатувати, що досить багато уваги приділяється питанням використання волонтерських ресурсів в державних та недержавних структурах. Так, Безпалько О.В. в посібнику «Соціальна робота в громаді» розкриває важливі положення щодо залучення громадськості

до надання соціальної допомоги тощо; Харченко С.Я. разом з колективом авторів (Капська А.Й., Кратінов М.С., Ваховський Л.Ц.) в праці «Історія, теорія і практика соціальної роботи в Україні» висвітлює історичні передумови виникнення соціальної роботи, обґрунтовує теоретичне та практичне значення соціальної роботи тощо. Про доцільність, в тому числі економічну, розвитку соціального захисту населення, становлення громадянського суспільства в своїх працях писали А.Сміт, Ф.Хайек, Г. Аарон та інші.

Серед російських дослідників проблеми волонтерського руху можна виділити наступних: Саннікова М.В., праця «Настольная книга лидера НГО», де розглядаються основні аспекти роботи НГО : правові засади діяльності, матеріальна звітність, роль волонтерів тощо; Слабжанін М. Ю., праці «Как эффективно работают с добровольцами», «Мозаика российского добровольчества. Факты, ресурсы и мнения», які висвітлюють мотивацію волонтерів, міжнародне співробітництво Росії з питань волонтерства, окремі волонтерські програми, технології волонтерської діяльності тощо, та інші.

Досить широко розглядаються некомерційні організації (НГО) та роль волонтерства в їх діяльності на прикладі різних областей Російської Федерації у збірці статей однієї з міжнародних конференцій в Москві. Так, автор Бурковська Т.В. у своїй роботі описує деякі форми роботи НГО в Орловській області: «Создан педагогический отряд «Милосердие», в состав которого вошли студенты – волонтеры

Орловских вузов. Проведена профильная коррекционно–реабилитационная смена для 108 подростков» [2, 104]. Волонтери працюють з сім'ями, підлітками, дітьми, в тому числі з тими категоріями, які входять до зони ризику. Зеленова Т.Г., охоплюючи Ярославський регіон, розглядає діяльність соціальних працівників та волонтерів як соціальне партнерство через систему освіти. Волонтери та працівники закладів освіти організують безкоштовні тренінги та семінари з проблематики соціальної діяльності: реабілітація дітей з особливими потребами, робота з людьми похилого віку тощо.

Навіть міжнародне співробітництво підтримується силами волонтерів, що дає змогу обмінюватися досвідом з такими країнами, як Німеччина, Данія, Швейцарія, Болгарія, Великобританія та ін. Представники цих країн запрошуються на засідання державних установ в науково-практичних цілях. На такі заходи запрошуються як викладачі вузів, так і соціальні працівники, педагоги – всі, хто бажає отримати нову методологічну літературу та підвищити професійну кваліфікацію [3, 116-117]. Діяльність благодійного центру «Від серця до серця» в м.Саратов висвітлює у своїй роботі Кочеткова І.В. Метою цієї установи є сприяння самореалізації та соціалізації дітей з інтернатних закладів та волонтерів шляхом активної громадянської позиції. «Участие студенческой молодёжи в волонтерском движении, в реализации различных социальных инициатив, может рассматриваться как одна из возможностей её профессиональной и гражданской самореализации» [4,129]. Чимала робота

проводиться з освітою волонтера: професіонали з соціальної роботи надають освітні послуги для добровольців через лекційно-тренінгові заняття. Навчальні програми зазвичай адаптовані під потреби та можливості конкретного волонтера чи групи добровольців [4,130].

Таким чином, в діяльності НКО можна виділити два рівні: з одного боку, вона направлена на здійснення зовнішньої допомоги населенню, а з іншого – здійснює професійний розвиток волонтерів – основних виконавців соціальних програм. Тобто значення волонтерів для НКО є вкрай важливим, що вимагає створення необхідної бази для залучення, навчання та заохочення добровольців.

НКО зараз мають вагомий вплив на реалізацію соціальної політики. Вони є відображенням громадських ініціатив, громадянських позицій населення. Досить широке коло питань вирішують НКО: профілактичні заходи, підтримка дитбудинків, спортивні, екологічні акції тощо. Тенденційним є взаємодія та розширене співробітництво НКО, що полегшує вирішення поточних потреб, шляхом об'єднання ресурсів організацій. Ефективна діяльність НКО залежить від спонсорства та волонтерства [5, 46], що може мати інколи непередбачувані результати, тому взаємопідтримка таких установ є запорукою їх продуктивності.

З нагоди Міжнародного дня волонтера (5 грудня) кожного року відбуваються соціальні акції та різноманітні заходи. У 2008 році Всеукраїнська молодіжна громадська організація «Служіння заради Миру»

реалізувала власний Проект під назвою «Волонтери за права людини» в різних містах України у формах тренінгів, конкурсів малюнків у школах на тему прав людини, відвідування центрів реабілітації інвалідів, екологічних акцій, роботи в інтернатах тощо. Цим заходом було охоплено 10 міст України (Київ, Полтава, Харків, Донецьк, Суми, Чернігів та ін.) і задіяно 212 волонтерів [6]. До подібних заходів завжди залучаються волонтери, кількість та рівень їхньої обізнаності в даній проблематиці суттєво впливає на якість проведення акцій.

Очевидним є факт, що однією з цілей громадських організацій, які працюють в соціальній сфері, є активізація громадських молодіжних ініціатив шляхом популяризації волонтерства. Ґрунтуючись на соціологічних дослідженнях стосовно участі населення у волонтерському русі, можна виявити, на скільки молодь зацікавлена в прояві власної доброчинності.

Міжнародний науково-дослідницький інститут Gallup International, який займається соціологічними дослідженнями по всьому світу, щорічно публікує результати своїх досліджень. Так у 2005 році в звітному випуску «Voice Of The People», який був присвячений питанням волонтерського руху в контексті міжнародного досвіду, зазначалося, що кожний 3 з 10 людей в світі залучалися чи досі займаються волонтерською діяльністю. В цьому опитуванні взяло участь 50 000 тисяч респондентів в 65 країнах. В 2008 році Gallup International провів повторне опитування (58 600 тисяч респондентів) в 56

країнах світу. Лідером по кількості добровільних помічників в обох дослідженнях є Північна Америка - 45% у 2005 та 46% у 2008 році. Латинська Америка набрала 26% у 2005 та 29% у 2008 році; Західна Європа - 28% у 2005 та 2008 роках; Східна та Центральна Європа – 14% у 2005 році та 12% у 2008 році; Азія – 25 % у 2005 та 2008 роках, Африка – 40% у 2005 та 27 % у 2008 році. Країною з найбільшим показником волонтерської активності виявилася Норвегія – 67% у 2005, хоча у 2008 році цифра знизилася до 54 %. В Росії таке опитування проводила дослідницька компанія «Ромір». З 2005 року в Російській Федерації кількість волонтерів зменшилась на 3 % - за останній рік 12% росіян беруть участь у волонтерському русі [7] [8]. Даних стосовно участі України в такому масштабному дослідженні, у відкритих джерелах, поки що не знайдено. Відсутність даних унеможливує порівняння показників активності населення України з відповідними показниками інших країн, а також не дає можливості виявити певні тенденції. Разом з тим громадські організації час від часу проводять опитування молоді з проблематики волонтерства.

В грудні 2008 року під час проведення заходів до Міжнародного дня інвалідів та Міжнародного дня волонтерів добровільні помічники з різних громадських організацій (Програма Волонтери ООН в Україні, ВГСПО «Національна Асамблея інвалідів України», Всеукраїнська асоціація молодіжного співробітництва «Альтернатива-В», Центр волонтеріату «Добра воля») організували опитування молодих людей

(200 осіб) в формі exit-pool'у. Згідно з отриманими даними, 76% опитаних знають, хто такі волонтери: вони змогли надати власне (і цілком вірне) визначення цього поняття. Разом з тим, 55% від загальної кількості мають досвід роботи волонтера, а 45% - ніколи не проявляли такої ініціативи. Бажання бути волонтером у майбутньому проявили 73% респондентів, бажаючи присвячувати такій діяльності від 1 години на тиждень. За результатами також виявлено гендерний аспект в готовності займатись волонтерством. Жінки, порівняно з чоловіками, проявляють більше бажання до волонтерської діяльності і кількість часу, який вони могли б присвячувати доброчинності, вищий за вибір чоловіків. Цікавим є те, що найкращим джерелом інформування стосовно волонтерства респонденти виділили телебачення. Майже однакової кількості голосів набрали Інтернет, радіо та періодичні видання. Найменш впливові канали інформації – тренінги, акції тощо [9]. Такі дані свідчать про цілком нормальну активність молодих людей (якщо порівнювати з іншими країнами згідно з дослідженням Gallup International), хоча пропорційність та репрезентативність вибірки може бути порушена, оскільки не була зазначена, а, відповідно врахована похибка. Проте, українське суспільство інтенсивно інтегрується в традиції волонтерства інших країн, про що свідчить досить високе залучення добровольців до соціальних структур та інших установ.

Державні соціальні установи, так само як і НКО, не можуть ефективно

реалізовувати свої програми без залучення волонтерів. Так, Центри соціальних служб для молоді (ЦССМ) постійно працюють з волонтерами. Існують офіційні контракти, які підписуються ЦССМ з новими добровольцями, що визначають права та обов'язки сторін. Інколи подібні контракти підписуються і в громадських організаціях, хоча часто облік волонтерів відбувається шляхом заповнення ними відповідної анкети. Волонтери задіяні в роботі профілактичного відділу, відділу роботи з сім'ями, в різноманітних тренінгах («рівний-рівному», наприклад), у вуличних формах роботи – ігротеках тощо. Акції з залучення коштів для інтернатів, на реабілітацію дітей-інвалідів та подібні заходи також відбуваються зусиллями волонтерів.

Волонтерство доцільно використовувати і у місцевому самоврядуванні, яке має на меті задовольнити локальні потреби району, селища тощо та не допустити свавілля посадових осіб у зловживанні службовим становищем. Тому залучати громадськість вкрай важливо, аби існували реальні важелі впливу на прийняття програм чи певних поточних питань з розвитку регіону, аби заплановані заходи реалізовувалися. Такий досвід популярний, наприклад, в США: в одному місті волонтерська участь у такому виді діяльності складає 80 000 годин роботи на рік [10,13]. Окрім суспільно корисної роботи це ще і певна матеріальна економія: зазвичай волонтери не отримують зарплатні, але їм відшкодовуються поточні витрати на проїзд, технічні потреби тощо. Ще одна з форм роботи волонтерів – надання інфор-

маційних послуг, що здійснюється через створення і роботу консультаційних пунктів з прийому відвідувачів, або телефонів гарячої лінії [10, 25]. Сьогодні в Україні, зокрема в Києві, є подібні практики. Наприклад, широко відомий Громадський актив Києва, який має свої представництва у багатьох районах міста, де надаються консультації з різних соціальних питань. Основний людський ресурс організації – саме праця волонтерів.

Волонтери залучаються і до діяльності Державної податкової адміністрації (ДПА) протягом останніх років. Їх права та обов'язки регламентуються відповідно до Положення «Про волонтера державної податкової служби» (Додаток №1 до наказу ДПА України від 22 грудня 2006 року №803). Добровільні помічники, після проходження спеціальних підготовчих курсів чи інструктажу, проводять інформаційно-роз'яснювальні роботи для населення, допомагають громадянам заповнювати податкові декларації, беруть участь в опитуваннях населення стосовно роботи органів Державної податкової служби [11]. Робота добровольців є цінною не лише для ДПА, але і для самих волонтерів: під час волонтерської діяльності вони набувають навичок роботи з документацією, освоюються базові знання практики ДПА та розвивають комунікативні здібності при спілкуванні з клієнтами.

Немає сумнівів, що волонтерство міцно тримає позиції одного з головних чинників громадянського та демократичного суспільства. Люди, які присвячують вільний час вирішенню соціальних проблем

та допомоги тим, хто її потребує, роблять не лише внесок в розвиток програм державних та недержавних соціальних структур, не лише проявляють свої людські якості, а й готують ґрунтовну інформаційну базу для майбутньої власної відповідальної посади в різноманітних організаціях, асоціаціях, соціальних службах тощо. І хоча Україна, згідно з результатами дослідження, входить до групи регіонів з невисоким рівнем громадянської активності, в локальних НКО та державних структурах волонтерство стає важливою складовою ефективною реалізації проектів та програм. Це не тільки економічно вигідно для організацій, але є і гарним стимулом професійного росту для молоді. Участь в громадському житті сприяє соціалізації, інтегрує індивіда в суспільство, ущільнює соціальні взаємозв'язки, сприяє росту соціальної солідарності соціуму.

Організаціям, які працюють з волонтерами, задля якісного виконання добровольцями соціальних програм та інших поставлених задач, необхідно створювати сприятливі умови для комфортної роботи залучених помічників. По-перше, це має бути навчання базовим поняттям волонтерства, основам певної соціальної чи іншої діяльності, якою волонтери будуть займатися. Тобто, забезпечити навчальними курсами, використовуючи різні форми: тренінги, виїзні семінари тощо. Такі заходи не тільки виконують освітню функцію, а і згуртовують як колектив волонтерів, так і налагоджують відносини добровольців та штатних працівників. По-друге, необхідно

продумати систему заохочення волонтерів за виконану роботу. Це можуть бути корпоративні вечірки, поїздки в літні табори, бази відпочинку, певні грошові винагороди тощо. Сприятливий психологічний клімат в організації в цілому сприяє успішній інтеграції добровольців в у волонтерську діяльність.

Очевидно, соціальна політика – дуже складна, багаторівнева система. Важливим є гармонійне поєднання всіх можливих сил суспільства для подолання соціальних негараздів та для забезпечення здорового розвитку суспільства. Тому саме об'єднання волонтерських ресурсів державного та недержавного секторів дає гарантію продуктивного здійснення функцій соціальної роботи у вирішенні соціальних питань суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ключевский В. Добрые люди в Древней Руси // Антология социальной работы: в 5 т. – Т.1. История социальной помощи в России / Сост. М.В. Фирсов. – М.: Сварогъ – НФТ СПТ, 1994. – С. 104-125
  2. Бурковская Т.В. Из опыта оказания социальных услуг населению орловским городским отделением общероссийской общественной организации «российский красный крест» // Общественные институты – реальная социальная сила развития гражданского общества в России: Сборник статей по материалам заочной Международной научно-практической конференции / Под ред. О.А. Копцевой. – М., 2006. – С.104-105
  3. Зеленова Т.Г. Социальное партнёрство общественных, государственных и коммерческих организаций в профессиональном образовании специалистов социальной сферы // Общественные институты – реальная социальная сила развития гражданского общества в России: Сборник статей по материалам заочной Международной научно-практической конференции / Под ред. О.А. Копцевой. – М., 2006. – С.114-118
  4. Кочеткова И.В. Опыт волонтерского движения в решении социальных проблем (о работе центра по развитию благотворительности «от сердца к сердцу» поволжской академии государственной службы имени П.А. Столыпина) // Общественные институты – реальная социальная сила развития гражданского общества в России: Сборник статей по материалам заочной Международной научно-практической конференции / Под ред. О.А. Копцевой. – М., 2006. – С.129-131
  5. Социальная помощь молодежи: современное состояние, тенденции, перспективы Общественное объединение/«Экспертный клуб «Стратегическое видение». Астана, 2005 г.–73 с.
  6. *Всеукраїнська молодіжна громадська організація «Служіння заради Миру» - <http://sfp.org.ua>*
  7. Gallup International Association <http://www.gallup-international.com>
  8. Исследовательская компания Ромир- <http://www.romir.ru>
  9. Програма волонтерів ООН - <http://ukraine.unv.org>
  10. Залучення громадян до діяльності органів місцевого самоврядування: Навч. посіб./ І. Бураковський, В. Зайчикова, С. Максименко, І. Парасюк. – За ред. І. Бураковського. – К. : УНІСЕРВ, 2004. – 80 с.
- [11. Офіційний сайт Державної податкової адміністрації України - www.sta.gov.ua](http://www.sta.gov.ua)